

Darba spēju indekss – Somijas arodveselības institūta izstrādātās metodikas izmantošanas pieredze Latvijā

Dagmāra Sprūdža, Dr.med., vad. pētniece
DDVVI Higiēnas un arodslimību laboratorija

RĪGAS STRADIŅA
UNIVERSITĀTE

VITA BREVIS ARS LONGA

Aktualitāte

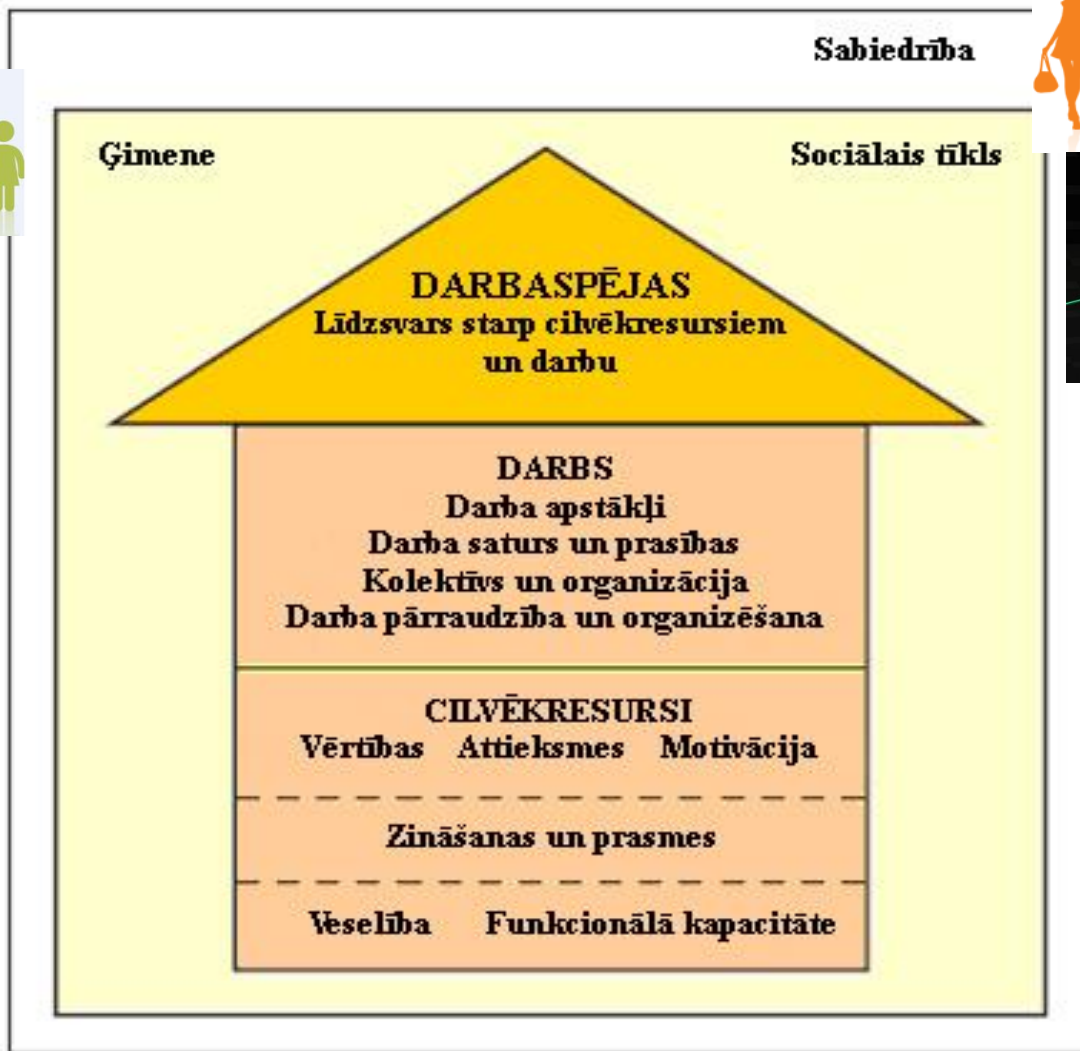
- Mūsdienās visā pasaulē un arī Latvijā joprojām aktuāla problēma ir darba drošība un darbinieku veselība, tā skar jebkuru no mums.
- Aizvien biežāk darba devējam nākas aizdomāties par savu **darbinieku drošību darba vietā un veselības stāvokli**.
- Darba ražīgums un kvalitāte ir tiešā veidā atkarīga no darbinieku darba spējām tagad un arī nākotnē.
- Lai uzņēmumi varētu plānot savu darbību nākotnē, ir jārūpējas par saviem darbiniekiem jau **tagad**.

Darba spējas

raksturo, cik darbinieks ir spējīgs veikt savu darbu atbilstoši darba prasībām, darba apstākļiem, savu veselību, vecumu, garīgiem un fiziskiem resursiem...

Darba spēju noteicošie faktori

Darba spēju indeksa pirmsākumi

DSI definīcija pagājušā gadsimta 80-jos gados:

*„Cik **spējīgs** ir darbinieks tagad un tuvākā nākotnē, kā viņš/viņa var tikt galā ar savu darbu atbilstoši prasībām un saskaņā ar savu fizisko veselību un garīgām spējām?”*

DSI (1)

- Kopš 1981. gada Somijā Arodveselības institūtā (FIOH - *Finnish Institute of Occupational Health*) sāka izmantot darba spēju indeksu (DSI) praksē.
- DSI ir kļuvis par rutīnas instrumentu, ko izmanto dažādos ar arodveselību saistītos pētījumos, kā arī ikdienas praksē.
- DSI ir tulkots vairāk nekā 26 valodās, un dažādos projektos ir apstiprināts kā droša metode.

I. Ilmarinen, Work ability index, Oxford J. Medicine, Occupational medicine, 2007, vol.57, issue2, pp.160.

Translations of WAI in 2006

- Finnish ***
- Swedish ***
- English ***
- German ***
- Dutch **
- Portuguese ***
- Danish *
- Chinese **
- Estonian **
- Russian *
- Hebrew **
- Italian **
- French **
- Polish **
- Japanese **
- Latvian *
- Spanish **
- Norwegian **
- Serbian **
- Hungary **
- Slovenia **
- Thai *
- Korean *
- Taiwanese (*)
- Vietnamese (*)

DSI (2)

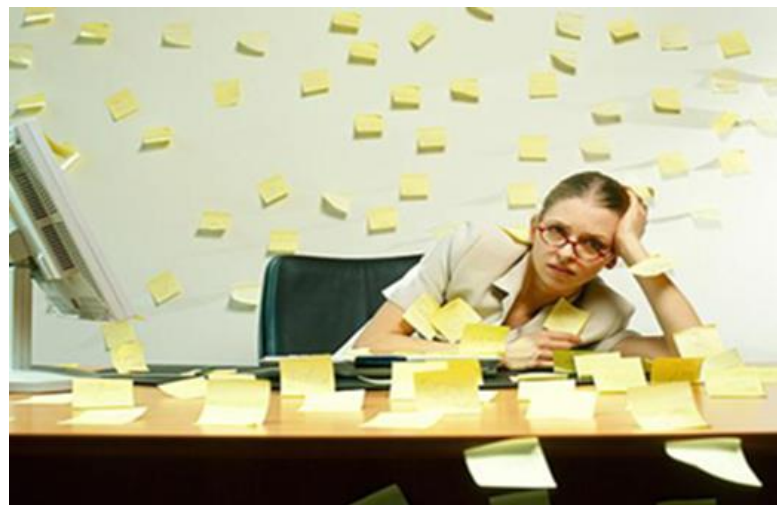
- DSI pamatā ir modelis, kuru galvenokārt ietekmē šādi faktori:
  - darba prasības un vide (28% no DSI skaitliskās vērtības),
  - motivācija darbam (24%),
  - darba organizācija un darba sabiedrība (20%),
  - profesionālā kompetence (15%),
  - dzīvesveids (13%).

Darba spēju novērtēšanas mērķis attiecībā uz darba spēju saglabāšanu vai uzturēšanu ir:

- agrīna darba nespējas riska noteikšana,
- iespējamo **darba vides** (darba organizācija, attiecības, stress) vai **darba vietas** riska faktoru atpazīšana / identifikācija.

(pēc K. Tuomi, 2001)

Darba spēju indeksa (DSI) pielietojums (1)

- Darba vietas novērtējumam un uzlabojumu nepieciešamības atklāšanai.
- Darbinieku novērtējumam pirms stāšanās darbā.
- Periodiskai veselības uzraudzībai (vecuma grupās, dažādās nodaļās, profesijās).

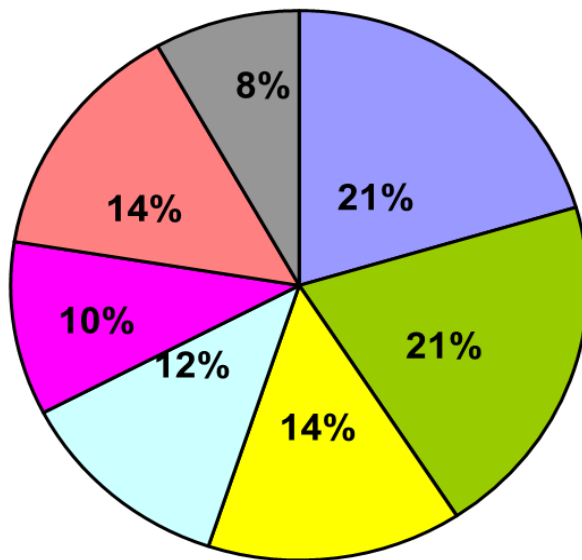
(pēc J. Ilmarinen, FIOH, 1981; 2003; 2007)

Darba spēju indeksa (DSI) pielietojums (2)

- Ļauj prognozēt sagaidāmās darba spējas atkarībā no darba slodzes un tā organizācijas, darba apstākļiem, veselības, fiziskajiem un garīgajiem resursiem.
- Ļauj noteikt agrīnu darba nespējas risku un veikt iespējamās darba vides (darba organizācija, attiecības, stress) riska faktoru identifikāciju un tās uzlabošanu.
- Agrīnas rehabilitācijas nepieciešamības atklāšanai.

(pēc J. Ilmarinen, FIOH, 1981; 2003; 2007)

DSI noteikšanai izmanto anketu ar 7 jautājumu bloku

- Pašreizējās darbaspējas, salīdzinot ar vislabākajām
- Darbaspējas saistībā ar darba prasībām
- Pašreizējo ārsta konstatēto slimību skaits
- Veselības stāvokļa ietekme uz darbaspējām
- Darba nespējas ilgums pēdējā gada laikā
- Pašprognoze par darbaspējām tuvākajos 2 gados
- Mentālie resursi

Pašreizējo darba spēju salīdzinājums ar vislabākajām darba spējām

1 jautājums -

0 ..... 10 punkti (vērtība attēlota anketā).

Darba spēju novērtējums pie slodzes

2 jautājumi -

punktus izvērtē atbilstoši darba raksturam (fizisks vai garīgs darbs)

(piemēram, atzīmēts - 3 fizisks darbam, garīgs darbs - 5):

➤ ja **pamatā** veic **fizisku darbu**, tad aprēķins -
 $(3 \times 1,5) + (5 \times 0,5) = 4,5 + 2,5 = 7$

➤ ja **pamatā** veic **garīgu darbu**, tad aprēķins –
 $(3 \times 0,5) + (5 \times 1,5) = 1,5 + 7,5 = 9;$

➤ ja veic vienlīdzīgi **abu veidu darbus** – $3 + 5 = 8$

Slimību skaits (pašvērtējums un ārsta diagnosticētās)

vērtējumā ņem vērā tikai ārsta diagnosticētās slimības:

- 5 un vairāk slimības = 1 punkts,
- 4 slimības = 2 punkti,
- 3 slimības = 3 punkti,
- 2 slimības = 4 punkti,
- 1 vai 0 slimība = 5 punkti

Darba nespēja pēdējā gada laikā

1- 5 punkti - vērtība parādīta anketā

Veselības stāvokļa ietekme uz darba spējām

1 – 6 punkti - vērtības ietvertas anketā, tiek ņemta vērā vissliktākā vērtība

Darba spējas nākamajos gados (prognozes)

1, 4 vai 7 punkti - vērtība dota anketā

Garīgās (mentālās) darba spējas

3 jautājumi

summē visu 3 jautājumu atbildes un vērtē:

- punktu suma $0 - 3 = 1$ punkts,
- punktu suma $4 - 6 = 2$ punkti,
- punktu suma $7 - 9 = 3$ punkti,
- punktu suma $10 - 12 = 4$ punkti.

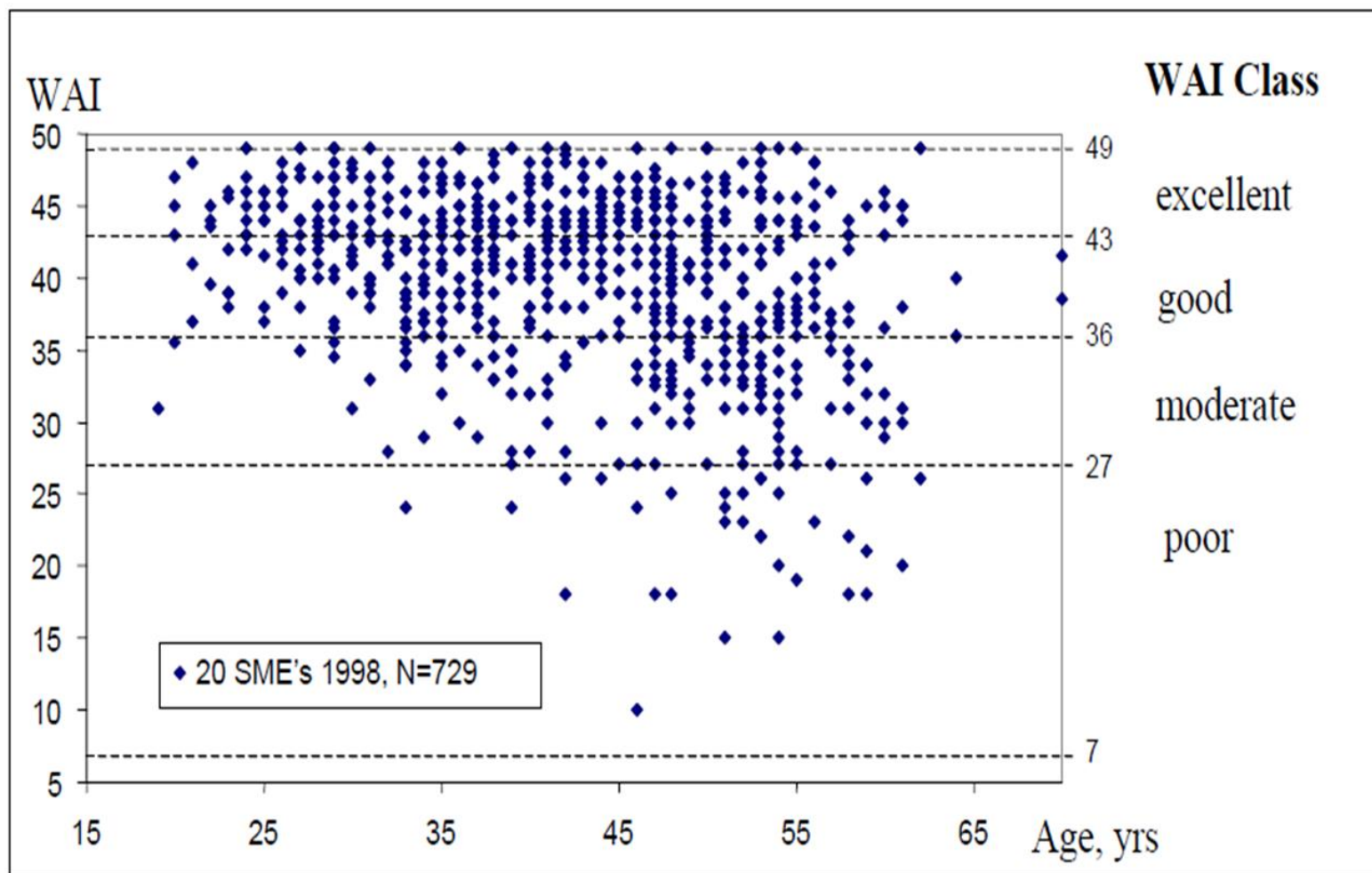
DSI kategorijas (punktu skaits 7 – 49)

<i>Punktu diapazoni</i>	<i>Raksturojums</i>	<i>Uzdevums</i>
7-27 punkti	zemas darba spējas	atjaunot darba spējas
28-36 punkti	vidēji zemas darba spējas	uzlabot darba spējas
37-43 punkti	vidēji augstas darba spējas	atbalstīt darba spējas
44-49 punkti	augstas darba spējas	uzturēt darba spējas

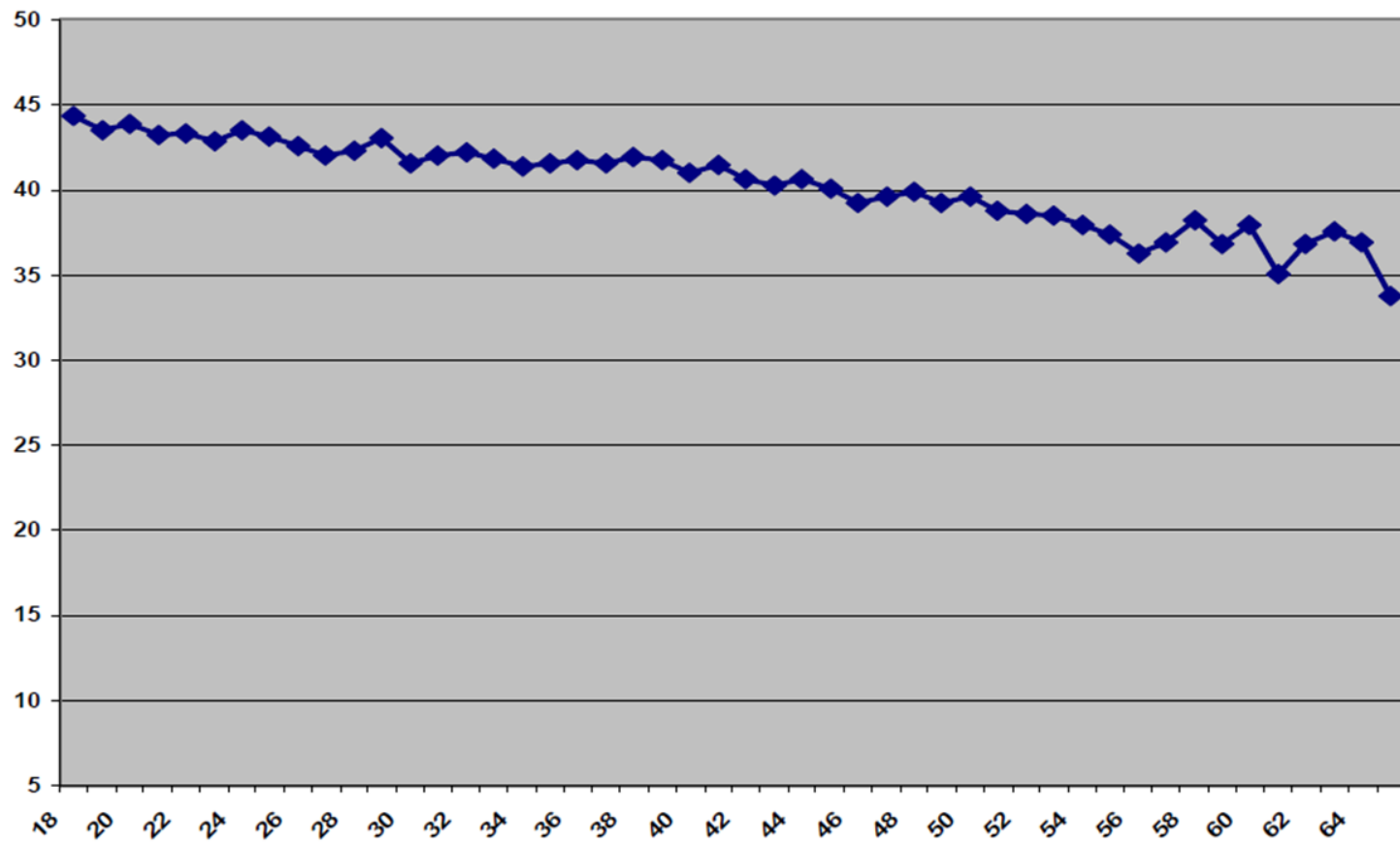
(pēc L.Katajarinne, 2006)

DSI pielietojums

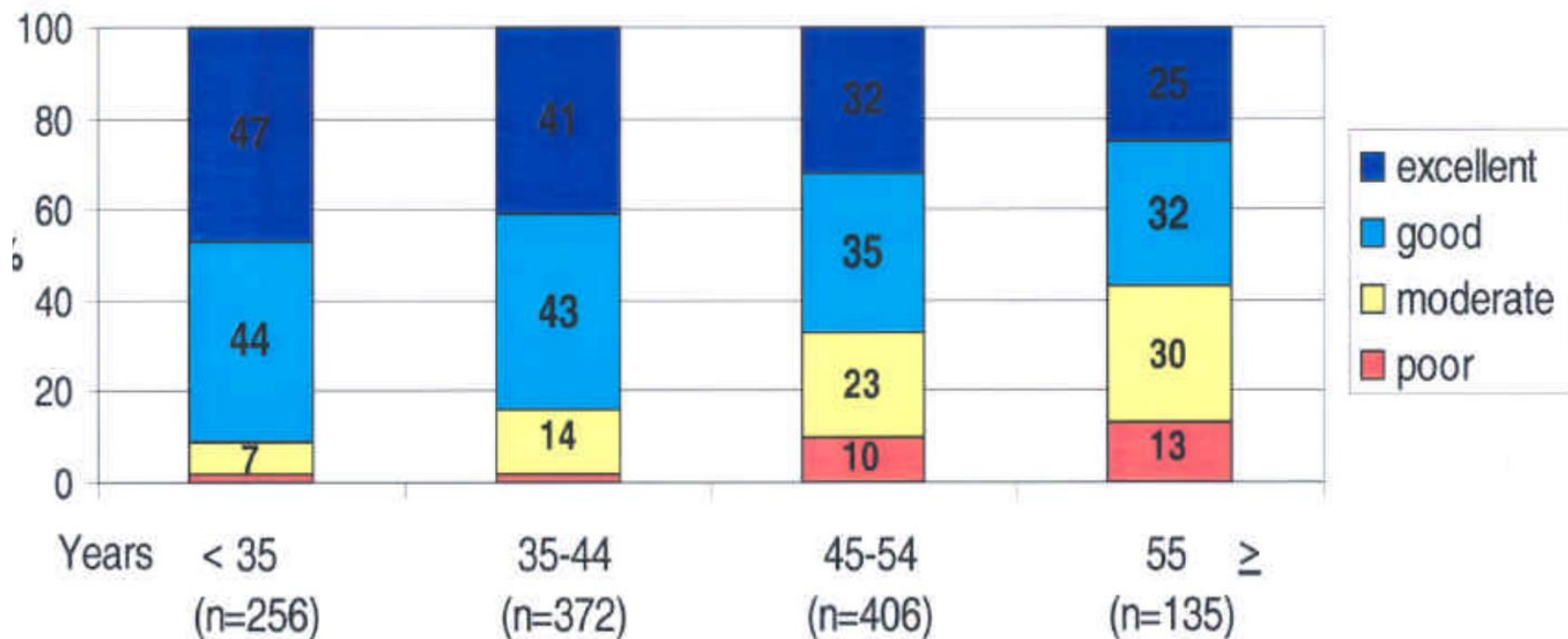
Work ability index (WAI)

DSI Somijas populācijā

DSI dažādās vecuma grupās Somijā

(pēc J. Ilmarinen, 2003)

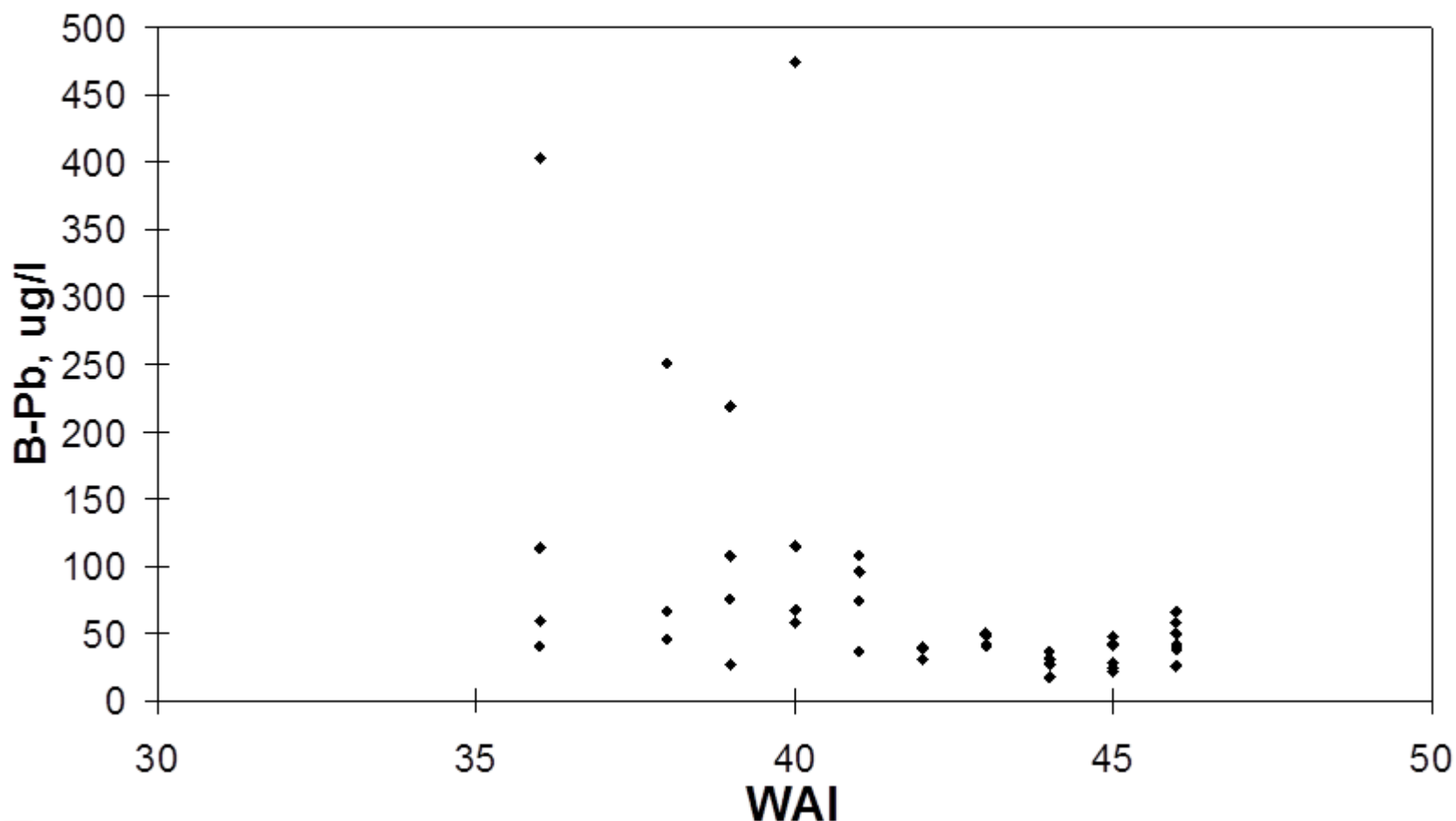
DSI autotransporta uzņēmumā

WAI mean and class by occupational groups

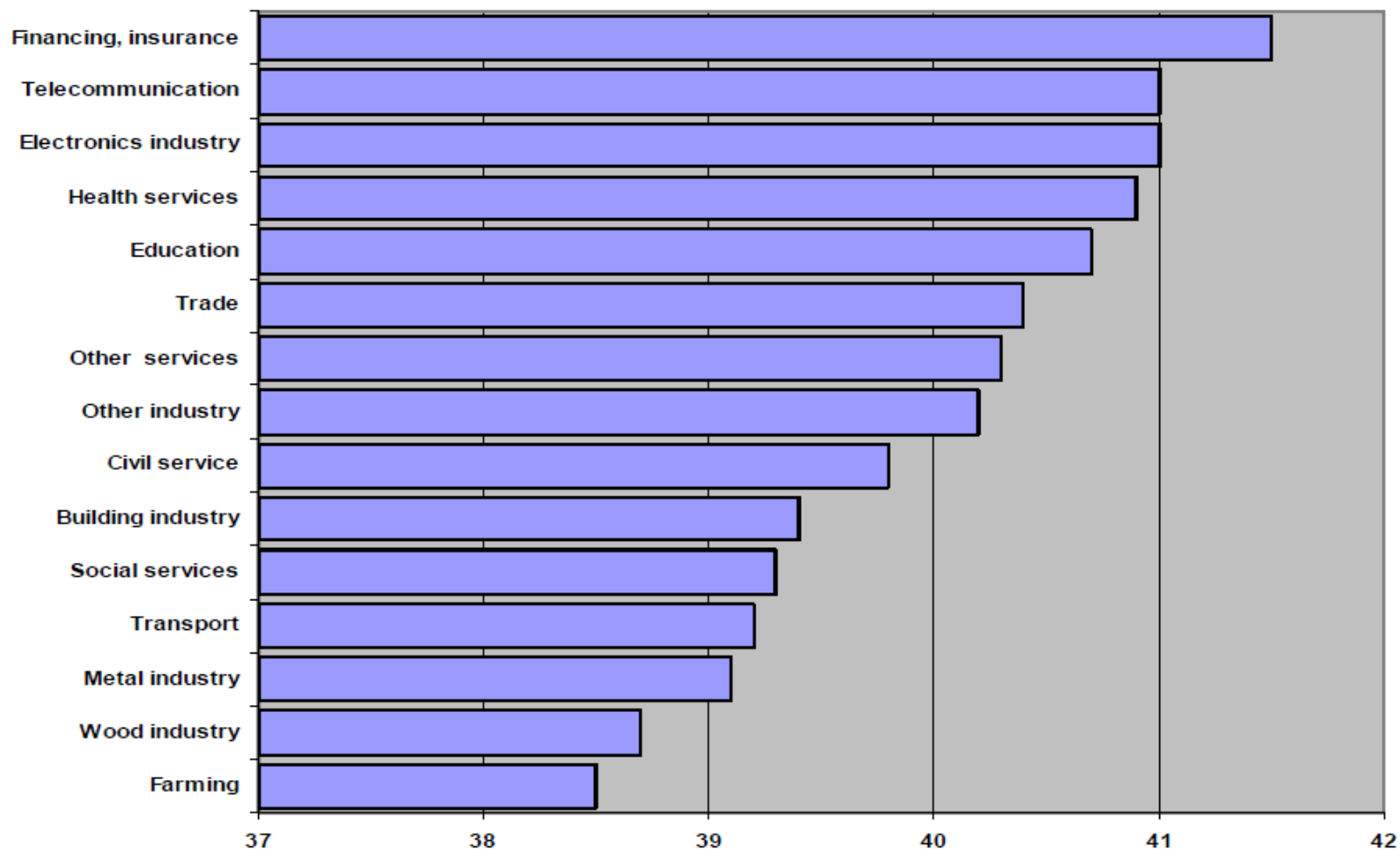
WAI	Occupational group			
	Office (n=6)	Supervisors (n=9)	Repair (n=13)	Drivers (n=77)
Mean ± SD	41,7 ± 4,2	37,2 ± 6,7	35,5 ± 7,3	39,2 ± 7,9
Classification	good	good	moderate	good

(pēc S.Palo, 2000)

Svina koncentrācija (B-Pb,ug/l) asinīs aroda eksponētiem un DSI

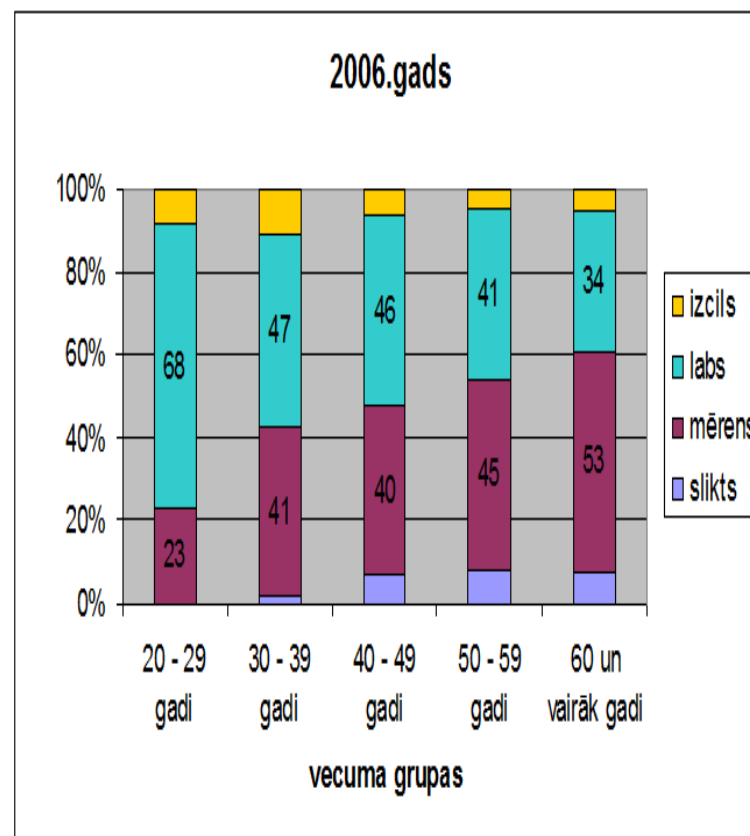
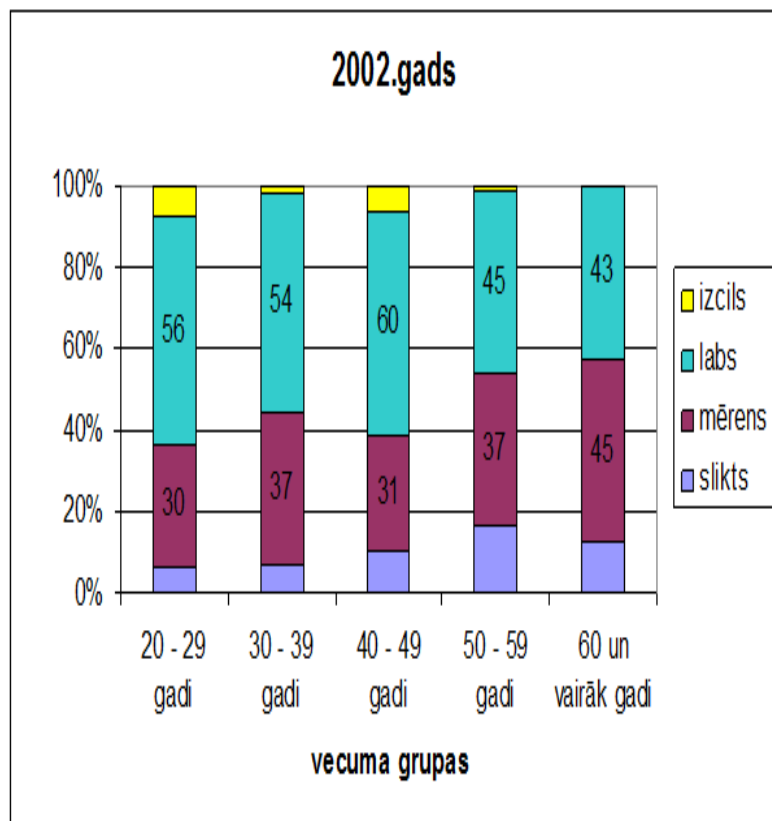

Average WAI by sector, adjusted by age and gender (n=3704)

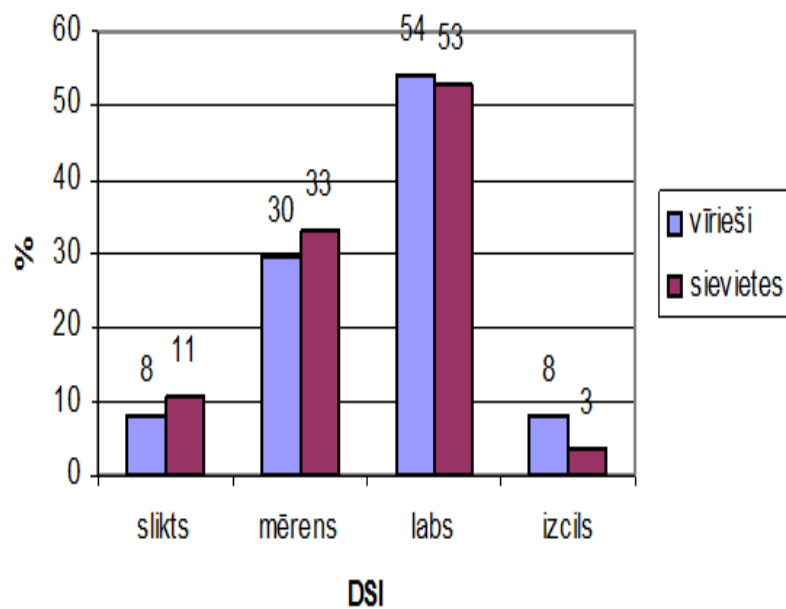
Latvijas Veselības un sociālās aprūpes nozares darbinieku darbaspēju indeksu ietekmējošie faktori pēc 2002. gada un 2006.gada aptaujām

DSI veselības un sociālās aprūpes darbiniekiem dažādās vecuma grupās

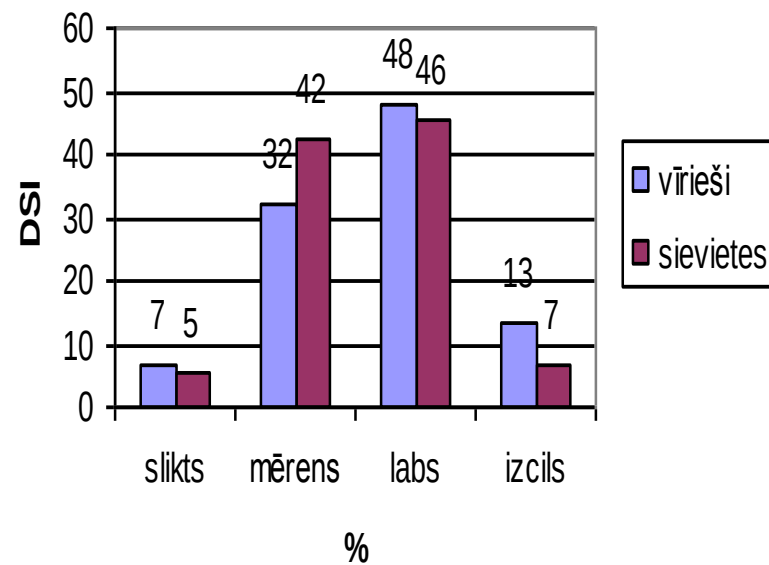

DSI vīriešiem un sievietēm

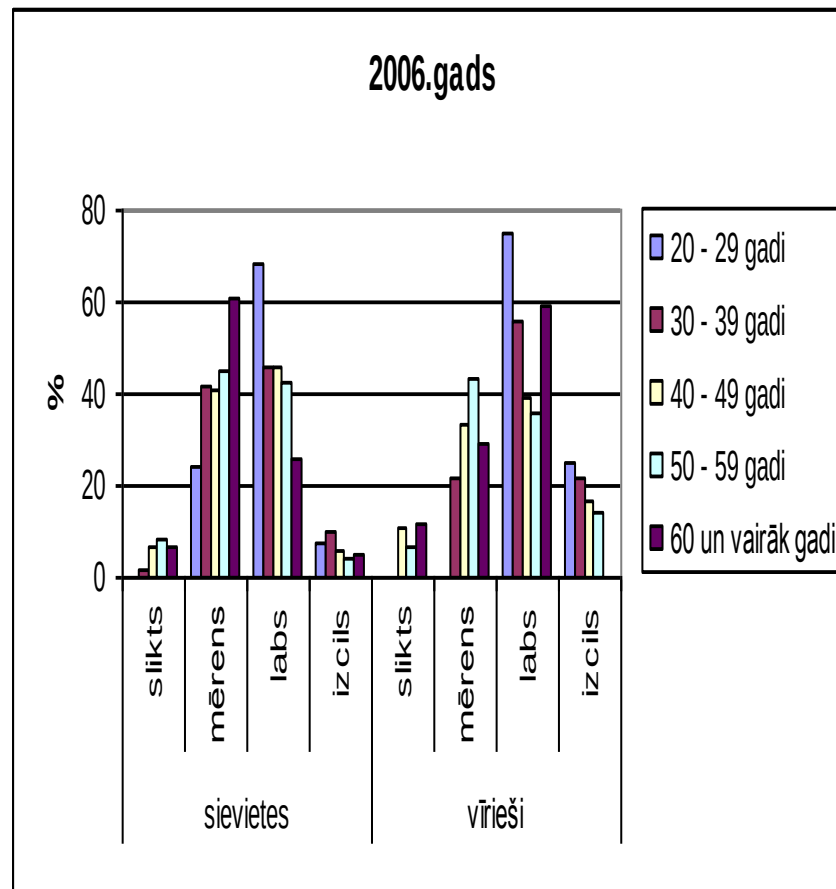
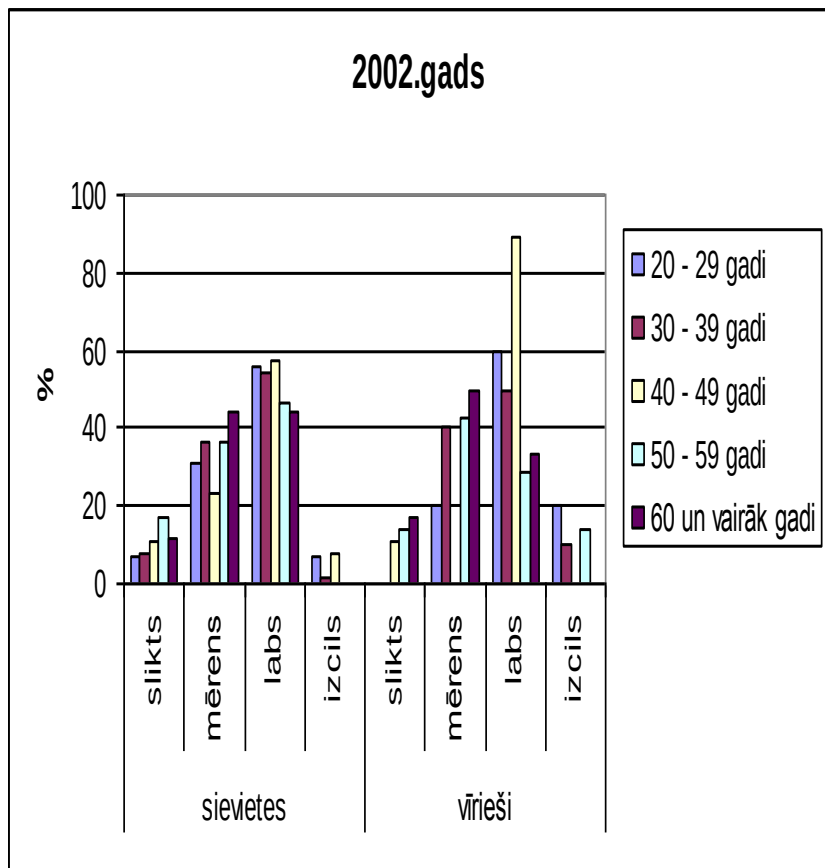
2002.gads

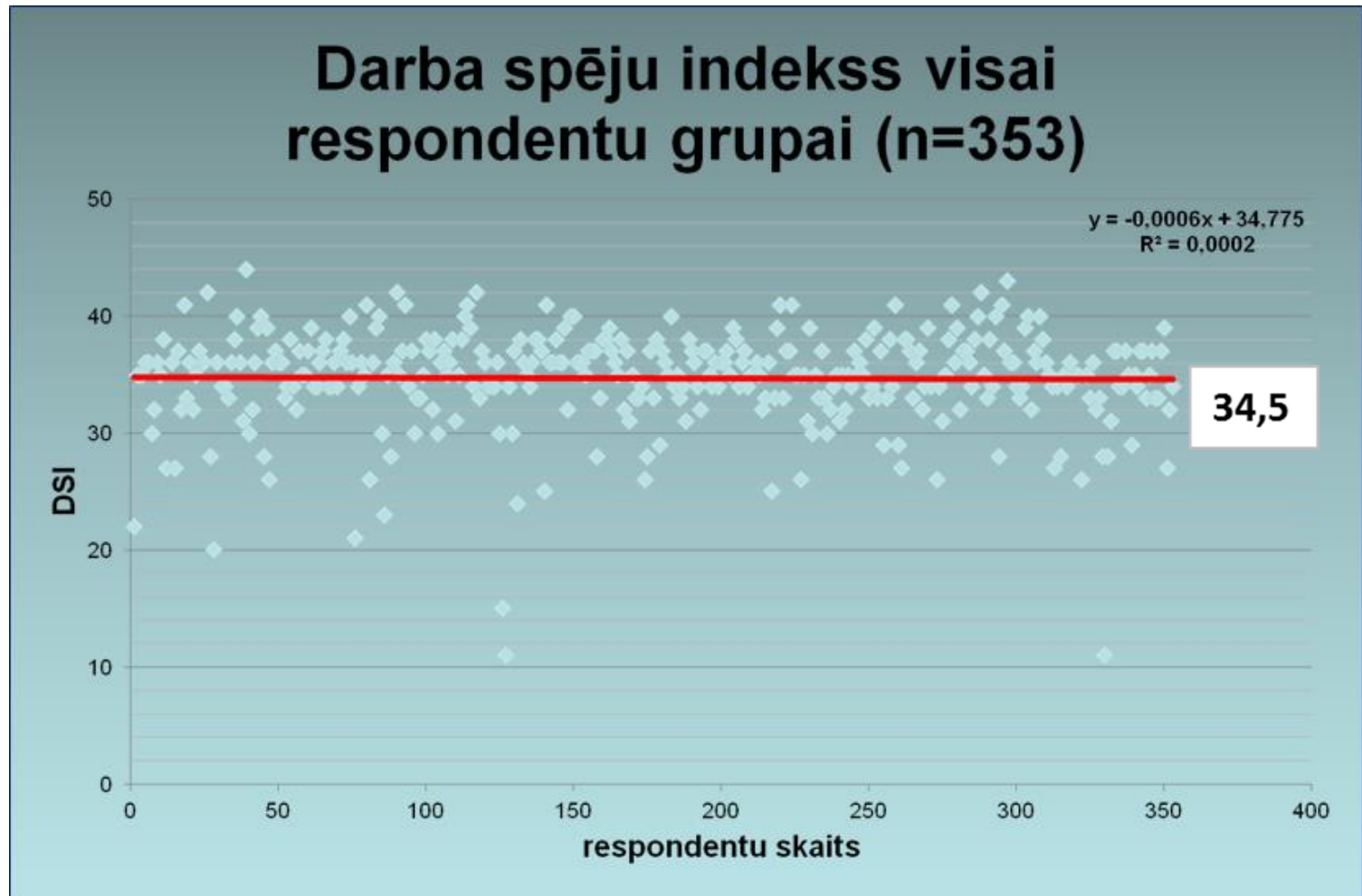
2006.gads

DSI izmaiņas atkarībā no dzimuma un vecuma

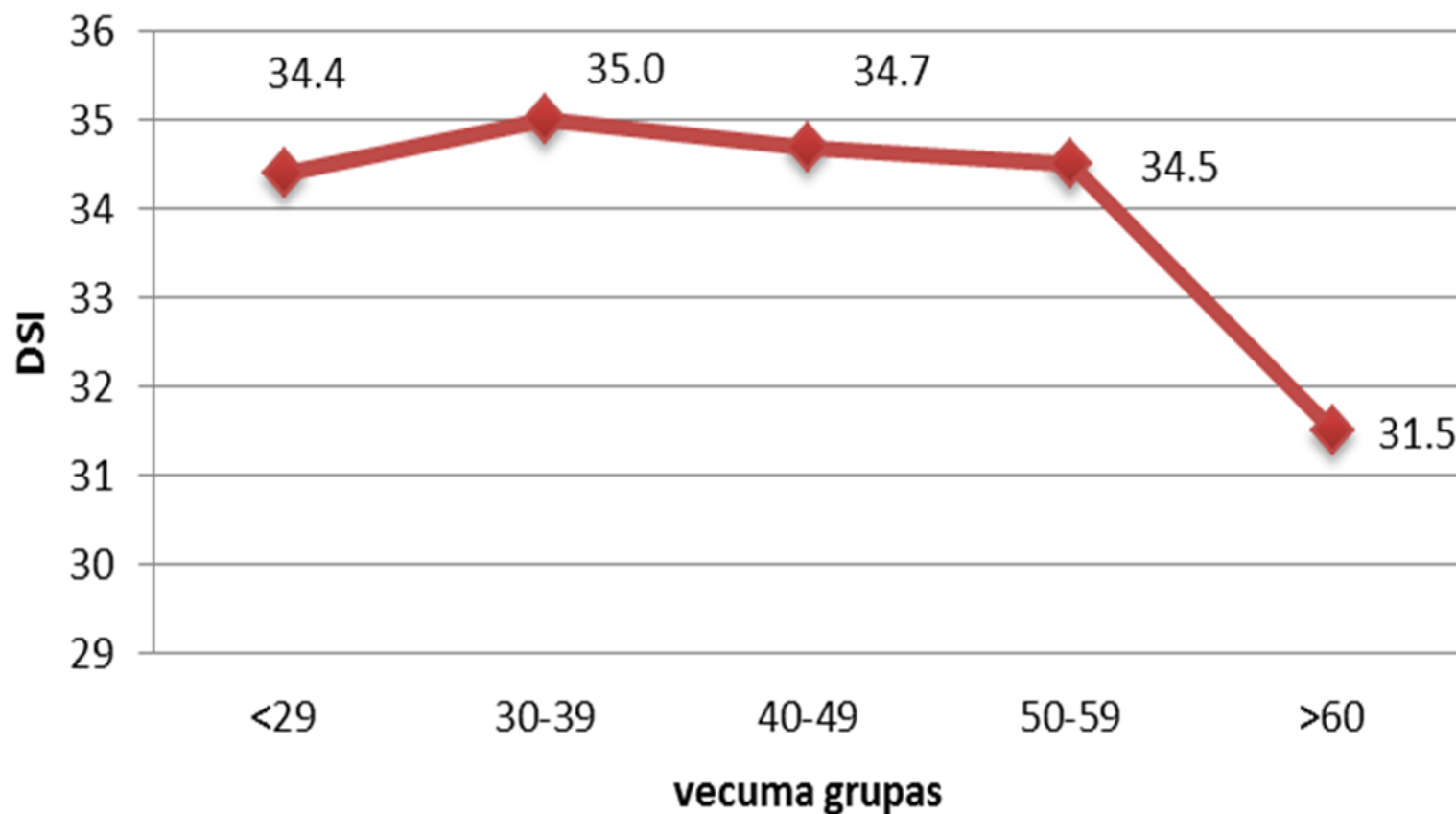

Darba spēju novērtējums biroja darbos nodarbinātiem LATVIJĀ (2014)

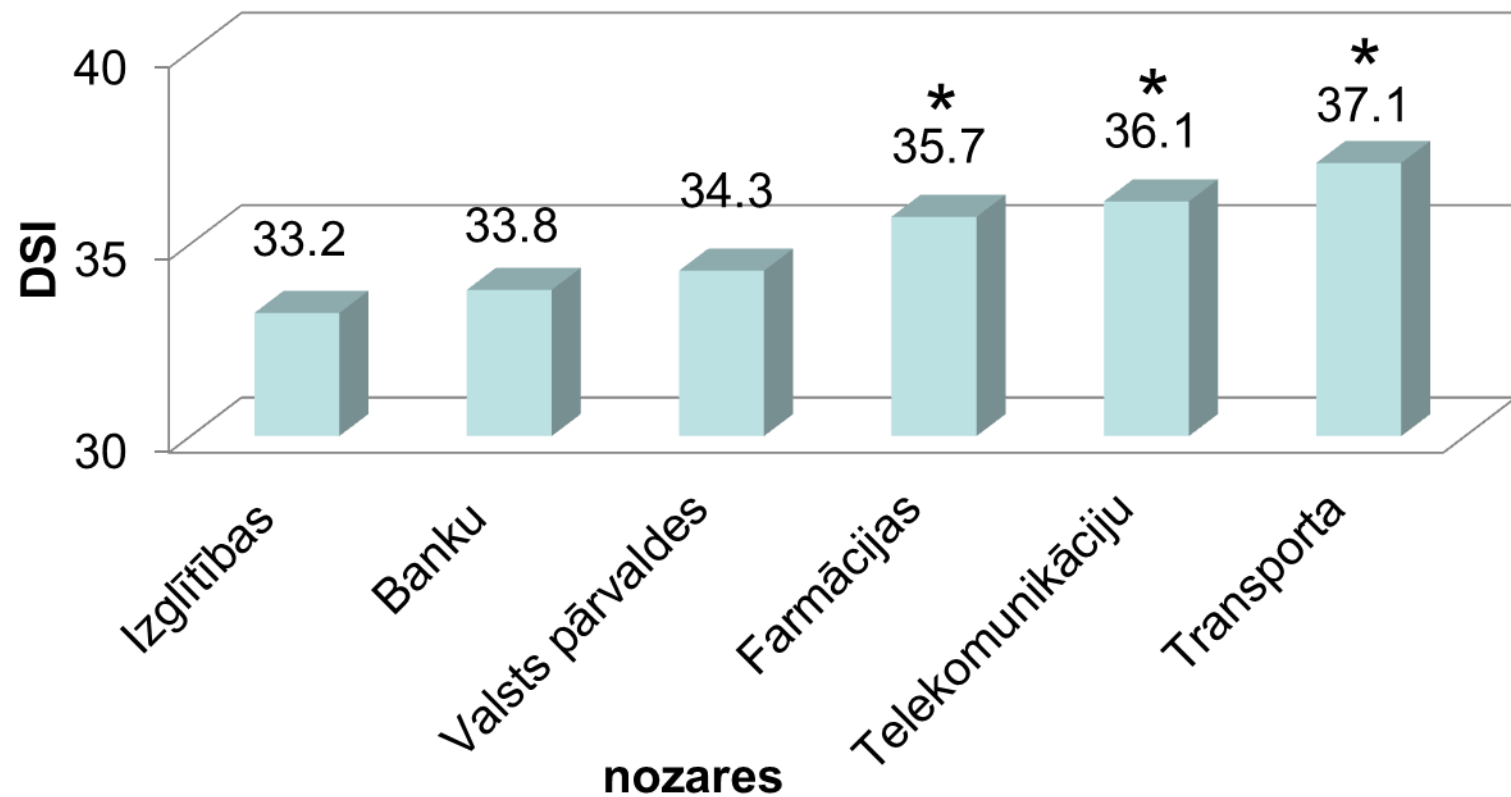

Darba spēju indekss vecuma grupās

DSI dažādu nozaru birojos strādājošiem

* - $p < 0,05$

Garīgās darba spējas

1. 91% ir pārliecība, ka pēc 2 gadiem veselības stāvoklis atļaus veikt savu pašreizējo darbu.
2. 71% nodarbināto pēdējā gada laikā ir bijuši aktīvi un izdarīgi.
3. 84% nav apmierināti, veicot savas ikdienišķās darba aktivitātes.
4. 94% nav optimistiski un pārliecināti par savu nākotni.

DSI pielietojuma ekonomiskais novērtējums(1)

(pēc J. Rantanen, FIOH, 2000)

- Apsekotie objekti > 200 dažāda lieluma un nozaru uzņēmumi.
- Rentabilitātes pieaugums.
- Uzlabojumi:
  - darba kavējumu un darba nespējas samazinājums par 50%;
  - produktivitātes pieaugums par 50%.

DSI pielietojuma ekonomiskais novērtējums (2)

- uzlabojas vadītāja attieksme;
- atzinības un cieņas pieaugums;
- atkārtotu kustību samazināšanās darba procesā;
- fizisko aktivitāšu pieaugums brīvajā laikā.

Paldies par uzmanību!

???

WAI Online Questionnaire

WAI - Work Ability Index | WAI - Online (english)

Is your work:

- ☐ psychologically demanding?
- ☐ physically demanding?
- ☐ physically and psychologically demanding?

1. Current work ability compared to highest work ability ever:

Assume that your work ability at its best has a value of 10 points. How many points would you give your current work ability?

(0 means that you currently cannot work at all)

- ☐ 0   ☐ 1   ☐ 2   ☐ 3   ☐ 4   ☐ 5   ☐ 6   ☐ 7   ☐ 8   ☐ 9   ☐ 10

completely
unable to
work

work ability
at its best

2. Work ability in relation to demands

How do you rate your current work ability with respect to the physical demands of your work?

- ☐ very good
- ☐ rather good
- ☐ moderate
- ☐ rather poor
- ☐ very poor

How do you rate your current work ability with respect to the mental demands of your work?

- ☐ very good
- ☐ rather good
- ☐ moderate
- ☐ rather poor
- ☐ very poor